

‘Kijk mij nou’

Participatieve video met dove en slechthorende kinderen om sociaal bewustzijn te bevorderen

CAROLIEN RIEFFE, IVET PIEPER, NEELTJE VAN DEN BEDEM, KIRSTEN WOLTHUIS, MEINOU DE VRIES EN NOËLLE UILENBURG

Sociale interacties gaan twee kanten op. De één uit zich, de ander reageert, en vice versa. Dove en slechthorende kinderen en jongeren lijken in het sociale contact wel vaak te zenden, maar verdiepen zich hierbij niet of te weinig in het perspectief en gevoelens van de ander. Dit beperkte sociale bewustzijn wilden de auteurs stimuleren bij dove en slechthorende kleuters en jongeren door middel van een nieuwe methode ‘participatieve video’. In dit artikel wordt de theoretische achtergrond van deze methode beschreven evenals de resultaten van een pilot onderzoek naar het effect van participatieve video op het sociaal bewustzijn.

Introductie

De mens is een sociaal wezen. We begeven ons graag in gezelschap van anderen, delen graag dingen met elkaar, praten met elkaar over onze gevoelens, verlangens, gedachten. De meeste mensen hebben ook behoefte aan hechte vriendschappen en andere vormen van duurzaam sociaal contact. Sociale interacties in de kindertijd hebben nog een extra functie: zij vormen een belangrijke leerschool hoe om te gaan met anderen, hoe samen te werken, een team te vormen, maar ook hoe conflicten op te lossen, je plaats in de groep te behouden en niet buitengesloten, of erger nog, vergeten te worden. Een gezonde sociale ontwikkeling is voorspellend voor zowel academisch succes op latere leeftijd, als betere geestelijke gezondheid (minder symptomen van

depressie of angst bijvoorbeeld). Dit toont hoe essentieel het is om al zo vroeg mogelijk in te grijpen als er signalen zijn dat de sociale ontwikkeling mogelijk stagneert of anders verloopt. Zowel uit de onderzoeksliteratuur als uit de praktijk is al lange tijd bekend dat nu juist dit sociale verkeer voor dove en slechthorende (DSH) kinderen een struikelblok vormt, zoals we hieronder nader zullen toelichten. In dit artikel beschrijven wij de pilotstudie van een nieuwe methode, “participatieve video”, speciaal gericht op het versterken van sociaal inzicht bij dove en slechthorende kinderen.

Sociaal functioneren bij dove en slechthorende kinderen

Voor de sociale problemen bij dove kinderen is een aantal onderliggende factoren aan te wijzen. Ten eerste is er al zeer veel onderzoek gedaan naar het vermogen van dove kinderen tot “gedachten lezen”, of, zoals het heet in de vakliteratuur, Theory of Mind (ToM). Dit verwijst naar het inzicht in iemands gedrag, en iemands emoties, ontstaan uit de wensen (desires) en gedachten (beliefs) van die persoon. En niet vanuit de eigen desires en beliefs. Normaal horende kinderen kunnen rond het vierde jaar correct voorspellen dat Sally haar knikker zal zoeken in de doos waar zij die zelf heeft achtergelaten, en niet in de mand, waar

Participatieve video is een methode die ontwikkeld is om de maatschappelijke of sociale participatie te bevorderen. In een groepje bedenken kinderen en jongeren zelf een onderwerp dat ze belangrijk vinden, bepalen wie het publiek is, maken hierover zelf een film, en tonen en bespreken deze met het beoogde publiek.

Zie www.filmwatjevindt.nl voor de toolkit die daar gratis kan worden gedownload.

Foto's: Peter Strating

Jongeren filmen elkaar

het vriendinnetje Anne, in Sally's afwezigheid, stiekem de knikker naar toe heeft verplaatst. Echter, 80% van de dove kinderen rond het twaalfde jaar maakt nog steeds fouten met dergelijke taken (Rieffe & Meerum Terwogt, 2000). Met andere woorden, het zich kunnen verplaatsen in de schoenen van een ander, lijkt voor veel dove kinderen en jongeren een probleem.

Ten tweede, en misschien een logisch gevolg van een beperkte ToM, hebben veel dove kinderen moeite om te begrijpen dat je soms gedrag of emoties laat zien om een bepaald beeld bij de ander te scheppen ("display rules"). Zo laat je niet zien dat je pijn hebt, als je stoer wilt zijn. Dus "image building" hangt op dit vermogen. Maar ook beleefdheidsregels vereisen regelmatig om ware gevoelens voor je te houden. En natuurlijk kunnen ook puur strategische overwegingen ten grondslag liggen aan het bijsturen van je gedrag of gevoelens. Als je te blij en uitgelaten reageert bij het winnen van een spelletje, kan het zijn dat je tegenspeler geen zin meer heeft in nog een

potje. Daarnaast is het ook belangrijk dat je de ander de goede informatie over jezelf geeft. Uit onderzoek blijkt dat er een ontwikkeling zit in wat kinderen over zichzelf vertellen, bijvoorbeeld om de ander te overtuigen dat zij de meest geschikte kandidaat zijn voor iets leuks. Komen jon-

PARTICIPATIEVE VIDEO IS EEN METHODE OM KINDEREN ZELF TE LATEN BEDENKEN WAT VOOR HEN BELANGRIJK IS, WAT ZIJ MET ANDEREN WILLEN DELEN

gere kinderen nog met feitelijke informatie ("ik heb veel auto's") of kwaliteiten ("ik kan goed een bal schoppen"); oudere kinderen beroepen zich vaker op goede interpersoonlijke eigenschappen ("ik kan heel goed luisteren"). Bij dove kinderen is naar dit vermogen tot zelfrepresentatie nog geen onderzoek gedaan. De verwachting is echter dat

*Theory of Mind
(ToM)*

ook dit inzicht minder goed ontwikkeld zal zijn dan bij horende kinderen, omdat je ook hierbij moet redeneren vanuit het perspectief van de ander.

Ten derde hebben dove kinderen moeite met de emotie communicatie. Dove kinderen staan minder stil bij het feit dat het uiten van een emotie ook iets losmaakt bij de ander. Het is een wisselwerking. Echter, dove kinderen denken minder na over hoe de ander zal reageren. Eerder onderzoek bijvoorbeeld laat zien dat dove kinderen rond de twaalf jaar hun boosheid in conflictsituaties minstens net zo duidelijk uiten naar de ander toe als horende kinderen. Echter, daarbij geven zij minder uitleg, waardoor de ander ook minder mogelijkheden heeft om zich empathisch op te stellen. In plaats daarvan rapporteren deze dove kinderen vaker dat er een patstelling ontstaat waarbij beide partijen zich ingraven “Je bent stom”, “Nee, jij bent zelf stom” (Rieffe & Meerum Terwogt, 2006).

Ten vierde, en ook weer samenhangend met de voorgaande capaciteiten, lijken dove kinderen minder inzicht te hebben in onderhandelingsmogelijkheden en -strategieën. Als bijvoorbeeld ouders een belofte verbreken, dan houden dove kinderen minder rekening met de reden hiervoor. Dit ontnemt deze kinderen belangrijke informatie tot onderhandelen met de ouders om de belofte bijvoorbeeld

op een later tijdstip alsnog na te komen. Dus ook hierbij verplaatsen dove kinderen zich minder goed in andermans perspectief. De consequentie is dat je moeilijker voor jezelf op kunt komen, ook als de ander vindt dat je daarmee wel in je recht zou staan (Meerum Terwogt & Rieffe, 2004).

Samenvattend lijkt er sprake te zijn van een beperkt “sociaal bewustzijn” bij dove kinderen. Sociaal bewustzijn verwijst naar het vermogen om sociale interacties te zien als een proces, een samenspel van twee of meer personen, waarbij de spelers informatie geven over zichzelf, maar met een bepaald doel, om de ander(en) te sturen en uiteindelijk om samen iets op te bouwen. Het lijkt alsof dove kinderen wel informatie zenden, maar niet goed doorhebben dat het in de sociale contacten gaat om de interactie. Dus het is in de eerste plaats belangrijk wat je zendt, hoe je dit zendt, en dat je bedenkt hoe dit overkomt bij de ander. In de tweede plaats is het belangrijk wat de ander hier mee doet, wat de informatie bij de ander teweeg brengt, en hoe dit terugkomt. De vraag is nu hoe we dove kinderen over die grens heen kunnen helpen. Hoe kunnen we bij dove en slechthorende kinderen dit sociaal bewustzijn vergroten en ze leren dat het niet alleen gaat om wat zij voelen en denken, maar dat je in communicatie elkaar wederzijds beïnvloedt, waarmee je een bepaald doel nastreeft. Dit doel kan individueel zijn (“Ik wil iets voor elkaar krijgen”) of sociaal (“Ik

PARTICIPATIEVE VIDEO MET DOVE EN SLECHTHORENDE KINDEREN

wil graag een goede vriend hebben”), maar beide doelen kunnen even belangrijk zijn.

Sociale media zouden bij uitstek het middel kunnen zijn om DSH kinderen via beeld te motiveren tot sociaal bewustzijn. Sociale media, zoals Facebook, Twitter, of YouTube, zijn iets dat veel kinderen al kennen en reuze interessant vinden. Sociale media zijn ook een middel waarin je heel veel anderen kunt bereiken. Je kunt via sociale media anderen iets vertellen over jezelf. Je kunt een filmpje maken, en dat op YouTube of Facebook plaatsen, zodat je je verhaal met anderen kunt delen. Vrienden via Facebook kunnen dit ‘liken’ en zo aangeven hiermee te sympathiseren. Maar daar zit natuurlijk een groot gevaar in. Je kunt jezelf hiermee ook belachelijk maken en dan is het leed niet te overzien. Dus je moet je heel goed weten wat je doet, hoe je dat moet doen, en... het belangrijkste voor ons doel om sociaal bewustzijn bij DSH kinderen te versterken: je moet er rekening mee houden hoe jouw verhaal bij de ander overkomt. Participatieve video is een methode die inspeelt op het enthousiaste gebruik van nieuwe, sociale media bij kinderen en jongeren en hiervoor zeer geschikt lijkt te zijn.

Participatieve video

Het principe van participatieve video bestaat al ongeveer 30 jaar en beoogt de doelgroep via film een eigen verhaal te laten vertellen over een zelfgekozen onderwerp en hierover in gesprek te gaan met een zelfgekozen publiek. Participatieve video heeft als doel om maatschappelijke participatie te bevorderen; “empowerment”. Wanneer bepaalde groepen eigen media kunnen maken, kunnen zij deze inzetten bijvoorbeeld voor het mobiliseren van anderen en om maatschappelijke beweging te creëren (High, Singh, Petheram, & Nemes, 2012). Het is natuurlijk niet zo dat leerlingen nu geen video’s maken binnen het onderwijs. Dat gebeurt op grote schaal. Vaak betreft dit echter video’s over de lesstof of worden video’s gemaakt door individuen. Bij participatieve video gaat het om het maken van een video met een groepje, over een onderwerp dat emotioneel of sociaal belangrijk is voor de deelnemers. Ook het bedenken van het script en de uitvoering ligt in handen van de deelnemers.

Participatieve video is dus een methode om kinderen zelf te laten bedenken wat voor hen belangrijk is, wat zij met anderen willen delen. Hierover maken kinderen vervolgens in groepjes een video film, en in de afsluitende fase wordt deze film aan het publiek getoond en is er ruimte voor gesprek of discussie. In de eerste fase wordt het onderwerp bepaald. De begeleider is er vooral om het proces te bewaken, maar mag geen invulling geven aan de inhoud. Het is

belangrijk dat het hierbij echt gaat om een onderwerp dat kinderen zelf kiezen en niet een onderwerp dat een leerkracht bijvoorbeeld aandraagt, al kan er natuurlijk wel een kader worden gegeven waarbinnen een onderwerp bepaald kan worden. Vervolgens bedenken de kinderen hoe zij het onderwerp van hun film in beeld kunnen brengen. Het verhaal wordt uitgedacht en verbeeld door simpele tekeningen in een ‘story board’. De kinderen bepalen samen voor wie hun film bedoeld is en bedenken met elkaar hoe zij hun ideeën het beste zouden kunnen overbrengen op het beoogde publiek.

Het maken van een videofilm in een groepje is al een goede leerschool voor een aantal sociale vaardigheden op zich. Deelnemers moeten met elkaar overleggen en het met elkaar eens worden. Er moet worden samengewerkt, rollen moeten worden verdeeld. Bijvoorbeeld, wie gaat filmen, wie gaat interviewen. Het is belangrijk dat iedereen een keer elke rol vervult, zodat niet dezelfde persoon bijvoorbeeld steeds achter de camera staat en zich daardoor niet bemoeit met de inhoud van het verhaal. Deelnemers leren gedurende dit proces ook een flink aantal andere vaardigheden. Ze mogen de camera zelf uitproberen met korte filmpjes waarna deze in de groep worden besproken. Hierbij worden verschillende manieren van cameravoe-ring besproken waardoor op een natuurlijke manier de benodigde basistechnieken worden geleerd. Natuurlijk leren deelnemers ook meteen de gevaren van film en hoe zich hiertegen te beschermen. Bijvoorbeeld, breng niet je mobiele nummer of je straatnaam in beeld en zorg ook dat andere persoonlijke informatie niet zichtbaar is, vraag toestemming aan degenen die je filmt.

HET MAKEN VAN EEN VIDEOFILM IN EEN GROEPJE IS AL EEN GOEDE LEERSCHOOL VOOR EEN AANTAL SOCIALE VAARDIGHEDEN OP ZICH

Maar de crux van participatieve video komt eigenlijk pas als de film klaar is. In de derde en laatste fase wordt de film getoond aan het publiek voor wie het bedoeld was, in het geval van DSH leerlingen bijvoorbeeld de ouders, de leerkrachten van de school, of misschien de horende leeftijdsgenoten. Deze mogen reageren op de film en hierover in gesprek gaan met de kinderen die de film hebben gemaakt. Dit dwingt kinderen om de film die zij gemaakt hebben nu ook te bekijken door de ogen van de toeschouwer. Of beter gezegd, nu moeten de jonge filmmakers gaan nadenken over de boodschap die zij over wilden dragen. Is dit gelukt en hoe is de boodschap daadwerkelijk op de toeschouwer overgekomen. Juist dit laatste aspect van

participatieve video traint dus bij kinderen hun sociaal-bewustzijn: wat wilde ik bereiken, hoe wilde ik dat mijn verhaal overkwam op anderen, hoe komt mijn verhaal nu echt over op anderen en wat kan ik doen aan deze eventuele discrepantie.

DOOR HET GEBRUIK VAN BEELDMATERIAAL KUNNEN ABSTRACTE ONDERWERPEN CONCRETER WORDEN GEMAAKT

Het effect van participatieve video op het sociaal bewustzijn bij DSH kinderen/jongeren

De initiatiefnemers van dit project (Universiteit Leiden, NSDSK en Ivet Pieper) hebben in de eerste helft van 2013 een project 'participatieve video' opgezet voor DSH kinderen en jongeren. De doelstelling was a) om te onderzoeken of participatieve video daadwerkelijk een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van sociaal bewustzijn bij

deze leerlingen, en b) bij positieve ervaringen een toolkit te ontwikkelen voor docenten.

Vier cluster 2 scholen hadden interesse om mee te doen: Guyotschool in Haren (VSO), Dr. J. de Graafschool in Groningen (VSO), Orion College West in Amsterdam (VSO) en Talent in Vught (SO). Acht docenten van deze scholen hebben een professionele training gekregen over het faciliteren van participatieve video, gegeven door een expert op dit gebied, Ivet Pieper. In totaal namen 15 DSH jongeren tussen de 12 en 15 jaar oud deel aan dit project. Onder deze deelnemende jongeren waren er 5 die bij voorkeur in de Nederlandse Gebarentaal communiceren, 4 gebruikten Nederlands met ondersteunende gebaren en 6 die in gesproken Nederlands communiceren. Alle participanten hadden een CI of hoortoestellen.

In de brainstorm fase kwamen bij de DSH jongeren veel onderwerpen naar boven die te maken hadden met hun slechthorendheid en dan vooral hoe de horende wereld hen bezag en (vaak negatief) beoordeelde. De DSH jongeren wilde deze negatieve vooroordelen en de consequenties daarvan graag bij een horend publiek onder de aan-

Samenwerken om de video te bedenken

PARTICIPATIEVE VIDEO MET DOVE EN SLECHTHORENDE KINDEREN

Samen kijken en video bespreken

dacht brengen en indien mogelijk corrigeren. Ze wilden vooral aan de horende leeftijdgenoten laten zien dat DSH jongeren niet dom zijn. In één groep was de boodschap dat DSH jongeren ook correct Nederlands kunnen schrijven en hun middelbare school diploma kunnen behalen. In een andere groep was de boodschap, we zijn slechthorend of doof maar houden net als horende jongeren ook van voetbal of kletsen met vriend(inn)en. Ook pesten of uitsluiting als gevolg van negatieve stereotypering over de doofheid was een onderwerp voor discussie. Het effect hiervan, hoe dat voelt, wilden de jongeren graag ter sprake brengen bij hun beoogde horende publiek. Naast dat jongeren overeenkomsten benoemden met hun horende leeftijdsgenoten, wilde één groep ook verschillen benadrukken waar zij trots op zijn. Zij wilden graag in beeld brengen hoe zij communiceren. Zij gebruikten Nederlands met ondersteunende gebaren voor de horende kijker en gebarentaal voor de onderlinge gesprekken in de video. Ten slotte waren er filmmakers die de kijkers tips meegaven hoe je het beste om kon gaan met DSH kinderen of DSH leerlingen (waarbij de docenten het beoogde publiek waren).

Door tijdsgebrek en vakantieperiodes heeft maar één groep binnen de tijd dat dit project liep daarna de film aan het beoogde publiek laten zien en na afloop een groeps-

gesprek gevoerd over de inhoud van de video. Het publiek betrof in dit geval een groep horende klasgenoten. Hieruit kwamen belangrijke punten voor discussie naar voren die inderdaad de slechthorende filmmakers dwongen om naar de video te kijken vanuit het perspectief en de belevingswereld van de horende toeschouwer. De toeschouwers vonden het bijvoorbeeld opmerkelijk dat tips werden gegeven voor horende mensen, maar dat geen strategieën werden genoemd voor slechthorende jongeren zelf: “Wij moeten ons aanpassen maar wat doen jullie zelf om dingen makkelijker te maken?” De filmmakers moesten bekennen hier niet over te hebben nagedacht. Daarnaast werd opgemerkt dat er in de video werd gevraagd om respect voor de DSH leerlingen. De toeschouwers vonden echter dat iedereen respect verdient, niet alleen DSH leerlingen. Ook dit werd beaamd door de DSH jongeren. Het is hierbij belangrijk om op te merken dat juist deze derde fase essentieel is voor het welslagen van het project en het vergroten van sociaal bewustzijn bij jongeren. Niet alleen het maken van een video is onderdeel van het leerproces maar juist hierover in gesprek gaan met de toeschouwer leert de filmmaker dat een boodschap zoals je die in je hoofd had, heel anders kan overkomen bij een toeschouwer. Dit kan het effect hebben van een soort “wake up call” maar op een leuke en constructieve manier.

Samen kijken en video bespreken met publiek

Pilot onderzoek jongeren

Om het effect van participatieve video op het sociaal bewustzijn van DSH jongeren te kunnen meten, hebben we een aantal taken voor en na het project afgenomen waarmee we in kaart wilden brengen of het PV project inderdaad een positief effect had op het sociaal bewustzijn van deze groep. De duur van het PV project verschilde per school. Sommige scholen, zoals in Groningen en Amsterdam, deden het in twee dagen. Andere scholen deden per week een paar uur en duurde het project een aantal weken. De voor- en nameting vond plaats binnen twee weken voor aanvang, en binnen twee weken na afloop van het project.

Participanten

Deelnemers aan het onderzoek waren 10 jongeren tussen de 12 en 15 jaar oud (5 jongens; 5 meisjes) met een gehoorbeperking. Zij waren geworven via de cluster 2 scholen die mee wilden doen aan het PV project. Eén jongere is getest in Nederlands ondersteund met gebaren en de overige in gesproken Nederlands. Alle ouders hadden vooraf schriftelijke toestemming gegeven voor deelname van hun kind aan dit onderzoek.

Materiaal

Om *empathie* te meten, doet de proefleider alsof hij/zij zich pijn doet, iets omstoot (etui met pennen laat vallen) of ergens blij van wordt (Ketelaar, Rieffe, Wiefferink, & Frijns,

2013). Vervolgens wordt de reactie van de proefpersoon hierop gescoord. Hierbij wordt gekeken naar de mate van aandacht van de proefpersoon voor de emotie van de proefleider en de mate waarin de proefpersoon pro sociaal gedrag vertoont (wil helpen).

Met de *zelf-representatie* taak (Scheeren, Begeer, Banerjee, Meerum Terwogt & Koot, 2010) wordt gemeten in hoeverre proefpersonen zichzelf kunnen presenteren aan de toehoorder. Er worden verschillende situaties beschreven waarbij het belangrijk is aan de toehoorder een positief beeld te schetsen van de eigen vaardigheden. Een voorbeeld is dat de kinderen uit groep 3 (van de aangrenzende basisschool) op schoolreisje gaan naar een pretpark. Twee leerlingen van de middelbare school mogen mee om te helpen. Aan de proefpersoon wordt vervolgens gevraagd of h/zij kan vertellen waarom de juf voor hem/haar zou moeten kiezen. In de voor- en nameting worden twee vergelijkbare vignetten afgenomen. Proefpersonen krijgen een punt voor elk antwoord waarmee zij hun kwaliteiten benadrukken en dat aansluit bij het thema van het vignet.

Display rules. Met een viertal vignetten van herkenbare situaties wordt gekeken naar de mate waarin de jongeren kennis hebben van sociale gedragsregels (Banerjee en Yuill, 1999). Een voorbeeld van een vignet is een verhaal over een jongen die een cadeau krijgt van zijn vrienden. De vrienden hebben hier lang voor gespaard. Als de jongen

PARTICIPATIEVE VIDEO MET DOVE EN SLECHTHORENDE KINDEREN

het cadeau opent, vindt hij het lelijk. Als de vrienden hem vragen wat hij van het cadeau vindt, zegt hij ‘bedankt, ik vind het een heel mooi cadeau.’ Aan de proefpersonen wordt gevraagd waarom de jongen dit zegt, en ter controle wordt gevraagd of het ook waar is wat de jongen zegt.

Resultaten

De gemiddelde uitkomsten per taak staan vermeld in Tabel 1, waarbij de uitkomsten van de t-testen laten zien of er wel/geen verschillen waren op gemiddelde scores tussen de voor- en nameting. DSH jongeren toonden bij de voor en nameting op de empathie taak geen verschil. Mogelijk kwamen deze taken een tweede keer minder echt over bij deze jongeren. Echter, op de andere taken lieten de DSH jongeren hogere scores zien op de nameting dan op de voormeting (Display Rules en zelfrepresentatie). Bij de nameting wisten de DSH jongeren meer relevante positieve kwaliteiten van zichzelf te benoemen dan bij de voormeting, waarmee ze een beter vermogen tot zelfrepresentatie lieten zien. Samenvattend lijken deze voorlopige resultaten op basis van dit project het idee te ondersteunen dat participatieve video het sociaal bewustzijn van DSH jongeren stimuleert en bevordert.

Het effect van participatieve video op DSH kleuters

Een belangrijke fase in de sociale ontwikkeling is rond de vier jaar wanneer er een cruciale periode lijkt te zijn voor “gedachten lezen”, het vermogen te redeneren vanuit andermans perspectief, gedachten en gevoelens. De Theory of Mind ontwikkeling maakt dan een belangrijke fase door. We hebben in 3 groepen dit project uitgevoerd bij 17 kinderen van 4 tot 6 jaar oud. Echter, wel met de nodige aanpassingen. Kleuters kunnen nog niet plannen over een aantal bijeenkomsten heen, zoals bij jongeren. Daarom werd bij kleuters elke sessie een afgebakend geheel waarin één onderwerp werd opgenomen. Zo hebben de DSH kleuters ‘een fijne plek op school’ en een ‘minder fijne plek op school’ gefilmd en complimentjes geven aan elkaar. Ook zijn werkelijke situaties van samenspel gefilmd. Er werd onder andere gebruik gemaakt van Ipads met statief

en het Digibord om terug te kijken. De kinderen konden hier goed mee overweg en vonden het bijzonder leuk om te filmen en gefilmd te worden.

Veel kinderen vonden het geen moeilijke opdracht om een leuke situatie te bedenken en te filmen, maar juist emotioneel moeilijke onderwerpen konden zij minder makkelijk onder woorden brengen. Door de gerichte opdrachten konden kinderen nadenken over situaties waarin zij bang of boos zijn en door dit te filmen kregen zij concreet materiaal waar ze over konden praten met anderen. De beelden werden meteen bekeken en besproken in de klas: begrijpt het publiek wat je wil laten zien? En voelen zij zich ook bang in die situatie of misschien anders? Een belangrijke observatie van één van de docenten was dat veel informatie langs DSH kinderen heen gaat. Door het gebruik van de video kan een onderwerp als het ware ‘gevangen’ worden en vervolgens goed bekeken – drie keer opnieuw als het moet – en besproken (een situatie, een emotie houdende blik, een gebeurtenis, een locatie).

Pilot onderzoek kleuters

Ook bij de kleuters werden een voor- en nameting afgenomen op een aantal taken die indicatief zijn voor het sociaal bewustzijn. In totaal werden 11 kleuters (leeftijd 4 – 6 jaar oud) getest. Drie van deze kinderen communiceerden bij voorkeur in de Nederlandse gebarentaal en 8 kinderen in Nederlands met ondersteunende gebaren. Alleen kleuters van wie de ouders vooraf schriftelijke toestemming hadden gegeven namen deel aan deze pilot.

Materiaal

De proefleiders voerden dezelfde empathietaak uit als bij de jongeren. Daarnaast werden twee andere taken uitgevoerd. Dit waren de twee “klassieke” ToM taken (desire en false belief taak, zie Ketelaar, Rieffe, Wiefferink & Frijns, 2012).

Resultaten

Bij de DSH kleuters zagen we een toename van aandacht voor de emotie van de proefleider en meer pro sociaal

Tabel 1
Jongeren 12-16 jaar

	Range	Pretest (N=9) Gemiddelde	Posttest (N=10) Gemiddelde	t-waarde	P-waarde (1zijdig)
Empathie	1-3	1.88	2.01	-.73	0.24
Pro sociaal, helpen	1-3	1.86	1.81	.20	0.43
Zelfrepresentatie		1.94	2.44	-1.38	0.10
Display rules	0-1	0.61	0.78	-2.00	0.04

Tabel 2
Jonge leerlingen (4-6 jaar)

	Range	Pretest (N=13) Gemiddelde	Posttest (N=11) Gemiddelde	t-waarde	p-waarde (1 zijdig)
Empathie	0-2	1.49	1.81	-2.39	0.02
Prosociaal gedrag	0-2	0.48	0.80	-2.00	0.04
Desires	0-1	0.50	0.68	-1.79	0.05
Beliefs	0-2	1.00	1.45	-.38	0.36

gedrag. De kinderen lieten bij de nameting een betere score zien bij het inleven in afwijkende wensen van anderen (desire taak) dan bij de voormeting. Er werd geen verschil gevonden in het inleven in de foutieve ideeën van anderen (false belief taak). Zie Tabel 2 voor de gemiddelde scores per taak op de voor- en nameting.

Conclusies

Het gebruik van participatieve video bij dove en slechthorende kinderen en jongeren om het sociale bewustzijn te vergroten, lijkt veel belovend. Ondanks de kleine groepen kinderen vonden we al verbeteringen in het inlevingsvermogen van de kleuters in de gevoelens en de wensen van anderen en zagen we bij de jongeren ontwikkeling in de manier waarop zij zichzelf presenteren en in hun begrip van sociale regels in interactie met anderen. We hadden maar kleine groepen in de voor en nameting dus dit zijn natuurlijk nog maar voorlopige resultaten. De kinderen en jongeren waren enthousiast over het project en ook de deelnemende docenten zien veel voordelen voor het gebruik van participatieve video als aanvulling op het bestaande aanbod om de sociaal-emotionele ontwikkeling te stimuleren.

De positieve uitkomsten van onze pilot komen overeen met eerdere bevindingen van het project SpraakSaam voor en door jongeren met taalontwikkelingsstoornissen (TOS). Het belangrijkste doel van SpraakSaam was het geven van bekendheid geven aan wat TOS is, maar ook empowerment door jongeren met TOS zelf hun verhaal te laten bedenken en vertellen. Dit project is afgesloten met een film die door deze jongeren is gemaakt ("SpraakSaam - De Movie"). De film was een idee van de jongeren zelf en zij hebben bovendien ook meegewerkt aan de realisatie. Door het maken van de film gaven jongeren aan dat hun zelfvertrouwen was toegenomen en zij eindelijk (h)erkenning kregen voor hun stoornis (Isarin, 2012).

Een eerste voordeel van het participatieve videoproject is dat kinderen en jongeren veel zelf kunnen doen in het project, waardoor zij een actieve rol krijgen in hun leer-

proces. Zowel het onderwerp van de film als de uitvoering liggen zo veel mogelijk in handen van het kind. De docent heeft slechts een begeleidende rol. Ten tweede leren kinderen en jongeren niet alleen hun eigen emoties in beeld te brengen, maar ook over hoe deze boodschap bij anderen overkomt. Door het gebruik van beeldmateriaal kunnen abstracte onderwerpen concreter worden gemaakt, wat een goed beginpunt is om over deze onderwerpen te discussiëren. De film kan worden terug gekeken en hierdoor in steeds meer detail worden besproken. De vluchtige wereld wordt hiermee gevangen. Tot slot is het gebruik van beeldmateriaal een mooi nieuw medium voor kinderen om hun gevoelens mee te verwoorden. Juist voor dove en slechthorende kinderen, bij wie een gemiddelde taalontwikkeling niet vanzelfsprekend is, is het gebruik van beeldmateriaal een verrijking om te communiceren.

Zie www.filmwatjevindt.nl voor de toolkit die daar gratis kan worden gedownload.

Informatie over de auteurs

Carolien Rieffe is psychologisch methodoloog, en thans bijzonder hoogleraar bij Ontwikkelingspsychologie, Universiteit Leiden.

Ivet Pieper heeft haar master degree in geografie en werkt nationaal en internationaal als expert en onafhankelijk consultant op het gebied van jongeren, video en sociale verandering.

Neeltje van den Bedem heeft master degree in taalwetenschappen en werkt momenteel aan de Universiteit Leiden, afdeling Ontwikkelingspsychologie aan haar promotieonderzoek naar sociale relaties bij kinderen met een TOS.

Kirsten Wolthuis heeft een master degree pedagogische wetenschappen en werkte ten tijde van dit project als onderzoeker bij Ontwikkelingspsychologie, Universiteit Leiden.

Meinou de Vries is senior onderzoeker bij de NSDSK.

Noëlle Uilenburg is manager research and development bij de NSDSK.

Een uitgebreide lijst met literatuur is opvraagbaar bij de redactie of te downloaden vanaf www.simea.nl/vhz en www.fenac.nl/vhz